

SLOVNICA II. letnika

JEZIKOVNA ZGRADBA			
I		I	
IZRAZNA STRAN		POMENONOSNA STRAN	
I	I	I	I
Vidno-pisno	Slišno-govorimo	Besedje	Slovnicihne lastnosti
			I I
			oblike besedne zveze

OBLIKOSLOVJE / MORFOLOGIJA

To je II. slovnicihna ravnina, ki se ukvarja z besedami. Oblikoslovnna ravnina je tisti del slovnice, ki besedam določa vrstne značilnosti (besedne vrste), oblikovne značilnosti (oblika besed in njihov naglas) in funkcijske (vloga besednih vrst v stavku) značilnosti.

Stavek so besede zbrane okoli osebne glagolske oblike.

Poved je samostojna, zaključena enota in najkrajša oblika sporočila.

BESEDNE VRSTE

Besedene vrste ločimo po:

- pomenu (sam, prid)
- razmerjih
- pregibanju
- skladienjski vlogi

<p>I. Glavne - polnompomske besedne vrste:</p> <p style="text-align: center;">I</p> <p>1.) SAMOSTALNIŠKE BESEDNE VRSTE: - samostalnik (substantival) - samostalniški zaimsek (substantivni pronomen) - posamostaljena pridevniška beseda (dežurni)</p> <p>2.) PRIDEVNIŠKE BESEDNE VRSTE: - pridevnik (adjektiv) - števnik (numerales) - pridevniški zaimsek (pronomen)</p> <p>3.) GLAGOL - neosebna glagolska oblika - osebna glagolska oblika</p> <p>4.) PRISLOV - krajevni, časovni, vzročnostni, lastnostni</p> <p>5.) POVEDKOVNIK (predikativ) npr. (všeč, treba)</p>	<p>II. Slovnicihne - nepolnompomske besedne vrste:</p> <p style="text-align: center;">I</p> <p>1.) VEZNIK (konjukcija) 2.) PREDLOGI (prepozicija) 3.) ČLENEK (partikola) 4.) MEDMET (interjekcija)</p> <p>Samo samostalniške besede, pridevniške besede in glagol lahko pregibamo. Vsi prislovi so nepregibni.</p>
---	---

MORFEM (oblika)

Morfem je najmanjša enota oblikoslovja, del besede, ki že ima svoj pomen. Vsako besedo lahko razdelimo na morfeme.

ob-krož-i-ti

obkroži-m

lip-ř

lip-e

S pomočjo besed iz iste besedne družine (enak koren, pomen je podoben) določimo besede.

1. OBLIKOSPREDMINJEVALNI VZORCI

Pregibne besedne vrste: spreminjamo po številu, spolu, sklonu in osebi (sam., prid., gl.). Pri vzorcih, kjer spreminjamo po spolu, sklonu, številu in osebi, govorimo o osnovi in končnici.

OSNOVA	KONČNICA
lip-	-a, -e, -i
lep-	-ř, -a, -o
kroži-	-m, -ř, -ř

Osnova nosi predmetni pomen besede
Končnica določa število, spol, sklon in osebo (slovnične lastnosti).

2. OBLIKOTVORNI VZORCI (npr. stopnjevanje)

- 1) OBLIKOSPREDMINJEVALNA
- 2) OBLIKOTVORNA
- 3) TVORJENJE BESED

OBLIKOSLOVNE PREMENE MORFEMOV

Do premen soglasnikov in samoglasnikov pride zaradi težke izgovorjave (krog-krožiti). Pogosteje slišimo premene soglasnikov, saj so težje izgovorljivi.

I. PREMENE SOGLASNIKOV / KONZONANTOV

1.) MEHČANJE

Kjer prideta dva morfema skupaj je morfemski šiv. Včasih se dva glasova morfemov ne marata: krog-nica □ krož-nica, roka □ ročica

K, G, H + Vokali (SAMOGLASNIKI) □ Č, Ž, Š

Konzonanti (razen Č, Ž, Š in J) se mehčajo po istem premenu.

Konzonanti (SOGLASNIKI) / brez Č, Ž, Š, J □ PLJ, BLJ, MLJ

Mehčajo se vsi soglasniki razen šumnikov. Preglasijo se v šumnike. Ostali, ki se ne spremenijo, dobijo vmes L (poljub □ poljubljanje).

2.) (JOTACIJA+PALATALIZACIJA); glasovi se mehčajo

Konzonant+J /K, lj

R, N, L + L

P, B, M + L

grad-ski □ grajski

3.) ASIMILACIJA / PRILIKOVANJE

NZ + Z = Z Z (glasba □ [glazba])

Z + NZ = NZ NZ

Kadar se beseda končuje na konzonant se mora končati z nezvenečim.

predlog s, z
predlogi (izpod)
predpanske zveze
nedoločniške in namenilniške oblike

ohranja se v pogovoru in pisno
izpregledali, spregledali
izpred
poizkus - poskus

mož □ moški
(Čateški, Ljubljanski - predpanskega obrazila žki ni, imamo samo ški in ski)

4.) ŠIČNIŠKA PREMENA

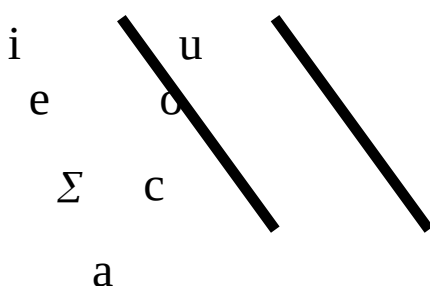
Kjer je nedoločnik na -či, in 1. os. ed. na čem / žem je velelnik ed. na -ci / -zi.

pečī □ peci
strižem □ strizi

5.) KRNITEV

Nedoločniki na -sti. GREBEM □ GREBSTI

II. PREMENE SAMOGLASNIKOV / VOKALOV

KAKOVOST - Premenujejejo se po kakovosti (širina, ožina). Vokali spremenijo širino:
â □ e, e □ é (nęsem □ nésel, męne □ z máno)

a) PREVOJ (sprememba po kakovosti):

Sprednji vokali se spremenijo v zadnje vokale (nęsem □ nńsim, tęčem □ tékam)

b) PREGLAS (sprememba vokalov po kakovosti):

o □ e / č, ž, š, dž, c, j (Gregor □ z Gregorjem, stric □ stricem)

KVANTITETA - Premenjujejo se po kvantiteti (dolžina, kračina)

(V □ V) í, č, ě, ň, ů in ć

Vokale delimo na dolge in kratke. Zadnji ali edini zlog je lahko kratko naglašen. Ko jih sklanjamo se kračina spremeni v dolžino (brít □ bráta).

a) METATEZA - premet

-er, -or □ -re, -ra

-el, -ol □ -le, -la

POLNOPOMENSKE BESEDNE VRSTE (samostalniška beseda, pridevniška beseda, glagol, prislov...)

SAMOSTALNIŠKA BESEDA

Se deli na:

- SAMOSTALNIK (Luka, smeh, prijatelji, olje)

- SAMOSTALNIŠKI ZAIMEK (njeni, njih)

- POSAMOSTALJENA PRIDEVNIŠKA BESEDA (dežurni)

S A M O S T A L N I K					
I			I		
LASTNA IMENA			OBČNA IMENA		
	I	I	I	I	I
Osebna	Zemljepisna	Stvarna	Števna	Neštevna	
I	I	I	I	I	
JEAN	STARI VRH	HLAPEC JERNEJ	OTROK	Skupna, snovna, pojmovna	
I I I					
LISTJE MOKA SREČA					

KATEGORIJE SAMOSTALNIKA

- SPOL, ŠTEVILO, SKLON, SKLANJATEV

SPOL

m. - masculinum, f. - feminam, n. - neutrum
(sošolca, smetar, avtobus)

Posebnost: Pri I. moši sklanjatvi moramo upoštevati **živost**

ŽIVOST	korak - ř, -a, -u, -ř, -u, -om
NEŽIVOST	zidar - ř, -a, -u, -a -u, -om

Človekost

Vprašamo se: KDO, KOGA, KOMU, KOGA... - po ljudeh
KAJ, ČESA, ČEMU, KAJ - po ostalih stvareh

Če prevzamemo besedo iz živosti, v neživosti prevzame v tožilniku končnico -a.
mariborčan (vlak) □ mariborčana

ŠTEVILO

sg. - singular, dual, pl. - plural

Nekatera narečja spremenijo srednji spol v ženski ali moški spol (maskulinizacija, feminizacija).
Edninski samostalniki - to so skupna, snovna in pojmovna imena.
Množinski samostalniki - vrata...

Število spreminjamo s: končnicami (fant -ř, a, -je)
nadomestno osnovo (oko, očesa, oči)

SKLON

im.- imenovalnik, rod.- rodilnik, daj.- dajalnik, tož.- tožilnik, mes.- mestnig, or.- orodnik.
Pri 5. in 6. sklonu imamo obvezno predlog - predložna sklona

Raba sklonov:

ST.ČLEN/SKI/ON	Imenovalnik	Rodilnik	Dajalnik	Tožilnik	Mestnik	Orodnik
predmet		+	+	+		+
osebek	+	+* ¹				
prilastek	+	+				
povedkovo dolo.	+	+				
smiselni osebek			+	+		
predlogi					+* ²	+* ³
prislovno določilo		+				+

zvalnik	+					
---------	---	--	--	--	--	--

*¹ ob zanikanem pomožnem glagolu biti

*² na, ob, v, o, pri, po

*³ s, z, med, nad, pod, pred, za

SKLANJATVE

I.,II.,III.,IV. moška sklanjatev

ženska sklanjatev

srednja sklanjatev (ni II.sklanjatve)

MOŠKA SKLANJATEV

I. moška sklanjatev

Sem spadajo samostalniki, ki imajo v imenovalniku končnico -ř, v rodilniku pa -a.

Premene osnove

Premene kratkega naglašene samoglasnika v osnovi; kratek g → dolg g (brřt → bráta)

Daljřanje osnove z j in t (bifé → bifeja, ôče → očeta)

Daljřanje osnove z -ov oziroma z -ev (volk → volkov)

Premena k + i → ci (otrok, otroci)

Človek v množini - človek → ljudje

Preglasi se: c, j, č, ř, ř, dž + o → e (s cepcem, z nořem)

Nekateri samostalniki imajo v ime. množine končnico -je namesto -i (zob → zobje)

Naglasni tipi: - premični (ječmen) na osnovi

- nepremični (vrata) na osnovi

- končniřki (steber)

- meřani (moř)

II. moška sklanjatev

Sem spadajo samostalniki moškega spola, ki se končajo na -a; sklanjamo jih enako kot I. žensko sklanjatev (vojvoda, vojvode,...). Sklanjamo po nepremičnem naglasnem tipu.

III. moška sklanjatev

Ima vedno ničto končnico-ř (řKG). Včasih pa sklanjamo po I. mořki skl. zaradi razumljivosti (řKG. řKG-ja). Vse nazive, mořka imena in priimke je potrebno sklanjati glasovno in ne ničelno (Janezu Pavlu II-emu).

IV. moška sklanjatev

Sem spadajo samostalniki moškega spola, ki so nastali iz pridevnikov - posamostaljena pridevniřka beseda (deřurni, deřurnega)

ŽENSKA SKLANJATEV

I. ženska sklanjatev

Sem spadajo samostalniki, ki imajo v imenovalniku končnico -a, v rodilniku pa -e.

Izjema: cerkev, breskev

Premene osnove

Vrivanje neobstoynih polglasnikov v osnovo. NZ-nezvočnik, Z-zvočnik., ć-polglasnik

Z + Z → Z + ř + Z (tovarna → tovarn)

NZ + Z → NZ + e + Z (tekma → tekem)

NZ + NZ → NZ + ć + NZ (hruřka → hruřk)

NZ + j → NZ + i + j (ladja → ladij)

Podaljšava z -j (Tea → Teje)

Premene končnice

V rodilniku množine ř → a (gore, gora)

Naglasni tipi: - premični (Júno) na osnovi

- nepremični (lípa) na osnovi

- končniški (stezř) →

- meřani (gôra)

II. řenska sklanjatev

Sem spadajo samostalniki řenskega spola s končnico -ř v imenovalniku, -i v rodilniku.

Nekateri samostalniki v odvisnih sklonih č → ř (pesem → pesmi).

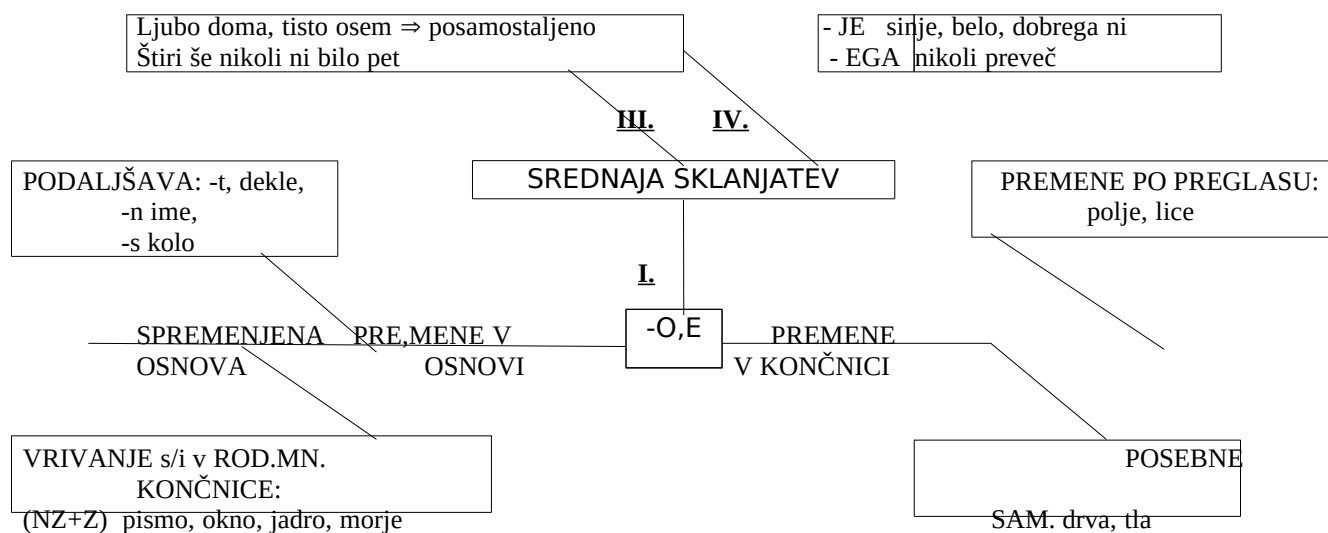
III. řenska sklanjatev

Sem spadajo samostalniki řenskega spola s končnico -ř v vseh sklonih; imena, ki se ne končajo na -a (mami, PRIIMKI).

IV. řenska sklanjatev

Sem spadajo samostalniki řenskega spola, ki so nastali iz pridevnikov - posamostaljena pridevniřka beseda (deřurna, mala, zala).

SREDNJA SKLANJATEV

SAMOSTALNIŠKI ZAIIMEK

I. Osebni zaimek

Jaz	Ti	On, ona, ono
-----	----	--------------

Povratno osebni zaimek

Sebe (se) - rabi se kot prdmet ali prislovno določilo, kadar sta osebek in predmet ali prislovno določilo ista.

- naglasne in naslonske oblike;

- navezne oblike: ponj, zame, vate - za enozlo-nimi predlogi, ki se veřejo s tořilnikom.

II. Samostalniřki zaimki tipa KDO-KAJ

VPRAŠALNI	KDO	KAJ
-----------	-----	-----

OZIRALNI	KDOR	KAR
OZIRALNO POLJUBNOSTNI	KDOR KOLI	KAR KOLI
NEDLOČNI	NEKDO	NEKAJ
POLJUBNOSTNI	KDO	KAJ
NIKALNI	NIHČE	NIČ
CELOSTNI	VSAKDO	VSE
MNOGOSTNI	MARSIKDO	MARSIKAJ

Naj gre (NE)kdo pogledat, kdo je pred vrati!

POSAMOSTALJENA PRIDEVNIŠKA BESEDA

- to ni njegova prvotna naloga

1. zaimki 2. posamostaljeni pridevniki

Na tekmovanju je le **prvi** dobil nagrado. **Trije** so sedeli pod lipo. Na **mladih** svet stoji. Med tabornike se upišeš pri **socialnem**. Tudi **naša** je zbolela.

PRIDEVNIŠKA BESEDA

Se deli na:

- PRIDEVNIK
- ŠTEVNIKI
- ZAIMEK

PRIDEVNIK

Izraža svojino lastnost, kakovost. S tem pojasnjuje in opisuje samostalnik.

KAKŠEN	KATERI	ČIGAV	KOLIKO
--------	--------	-------	--------

Slovnične lastnosti: spol, sklon, število = samostalniku, ki stoji poleg.

kakovost: določne oblike, nedoločne oblike

stopnjevanje	opisno-prosti	desna obrazila	
	bel	- ejši	pre-lepe
	bolj bel	- ši	
	najbolj bel	- ji	

Stopnje pridevnika: osnovni-pozitiv, primernik-komperlativ, presežnik-superlativ

Raba v skladijski ravnini / stavku: - Ne morejo biti samostojni stavčni členi

- povedkovo določilo, prilastek, povedkov prilastek

Povedkov prilastek stoji ob polnompomenskih glagolih, za razliko od povedkovega določila, ki stoji ob nepolnompomenskih glagolih.

ŠTEVNIK

- * Glavni števniki: zaznamuje količino (2995-dva tisoč dvesto petindevetdeset) **KOLIKO?**
- * Ločilni števniki: zaznamuje količino in vrsto (troj, peter, -oj/-er) **KOLIKO / KOLIKER**
- * Množilni števniki: pomnoži stvari (peteren) **KOLIKEREN**
- * Vrstilni števniki: zahteva samostalnik v ednini (1. prvi -- vse pišemo skupaj) **KATERI**
- * Nedoločni števniki: sklanjamo ničto (malo, več)

PRIDEVNIŠKI ZAIMKI

a) Kakovostni zaimek	Kakšen?	Tak-šen, -le Le-tak
b) Vrstni zaimek	Kateri?	Ki, kateri (predlogi), neki
c) Svojilni zaimek	Čigav?	Čigar, katere, svojilni osebni zaimki, povratno osebni zai.
d) Količinski zaimek	Koliko?	

GLAGOL

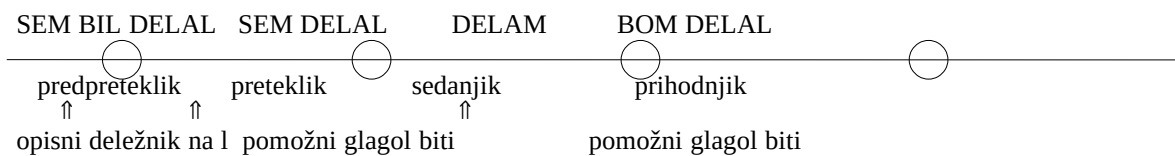
Skladenjska vloga: večinoma je povedek ali pa tudi jedro povedka. Zaznamuje stanje, dogajanje, dejanje, zaznavanje, spreminjanje, obstajanje, razmerje do dejanja.

KATEGORIJE GLAGOLA:

Oseba: 1.oseba (govoreči), 2.oseba (ogovorjeni), 3.oseba (neudeleženec pogovora).
1.os. namesto 2.os., 2-3, 3-2, 3-1.

Število: ednina, dvojina, množina (vikanje, polvikanje, majestetična množina-Izdali smo....)

Čas: predpreteklik, preteklik, sedanjik, prihodnjik.

Predpreteklik je čas daleč v preteklosti. Preteklik je čas pred tem trenutkom. Sedanjik je čas v trenutku govorjenja. Prihodnjik je čas po trenutku govorjenja.

Sedanjik ne izraža samo sedanjosti, ampak tudi preteklost (dramatični sedanjik), prihodnost, brezčasnost, ukaz.

Naklon: Povedni naklon - Zaznamujemo tako, kot se stanje ali dogajanje izvršuje, izražamo ga s sedanjostjo, prihodnostjo, preteklostjo, predpreteklostjo (ugotovitev, neugotovitev, vprašanje).

Pogojni naklon - izraža namišljeno, verjetno. Zaznamuje ga pogojni sedanjik.

Veelni naklon - dejanje se uresničuje kot je željeno. Ne pozna 1./3.os.ed in m. Oblika je nezložna.

Sedanjiške oblike glagola		Velelnik			
I.	- am (delam)	- aj			
II.	- im (sedim)	- i			
III.	- jem (pojem)	- j			
IV.	- em (tečem)	- i			
V	- m (jem, dam)	- j (i)			
Naklon / Čas	PP	P	S	PR	
povedni n.	+	+	+	+	
pogojni n.	-	+	+	-	
veelni n.	-	-	+	-	

Način: a) tvorni/aktivni - osebek je vršilec dejanja (Stanka predstavlja časopis.)

b) trpni/pasivni - osebek ni aktiven, je od nekoga prizadet (Časopis je predstavljan.)

- a) 1.pred 4. ⇒ os (1)
- b) 2.os gl. oblika ⇒ deležnik -n/-t
- c) 3.os (T) ⇒ prislovno določilo/ ∅

Pri pretvorbah glagolski čas in vid ostajata nespremenjena.

- b) 2. morfem (se) + prehodni glagol

Glagolski vid: dovršni glagoli
nedovršni glagoli

Vid pogosto spreminjamo: s priponami (PIŠEM ⇒ pre-, iz-, na-, o-...)
s priponskimi obrazili (podpisati ⇒ podpisovati, dvigniti ⇒ dvigati/dvigovati)

Glagolski prehod: Glagolsko dejanje prehaja oz ne prehaja na predmet. Nekateri glagoli so samo prehodni. Če gre samo za okolišavo, glagol ni prehodni (obogateti ⇒ obogatiti, ozdraveti ⇒ ozdraviti).

Glagolske oblike:

1) Nezložene:

Sedanjske oblike glagola		Velelnik	Deležnik č	Deležje -č/-e
I.	- am (delam)	- aj	- aj	- ajoč
II.	- im (sedim)	- i	- i	- eč
III.	- jem (pojem)	- j	- j	- joč
IV.	- em (tečem)	- i	- i	- oč
V	- m (jem, dam)	- j (i)	- j	- doč

Deležnik - e (molčeca deklica) -pridevniške oblike. Deležje -č -prislovna oblika.

Nedoločniške oblike: nedoločnik, nemenilnik, deležnik -e, deležnik -n/-t, glagolnik, deležnik -ši/-vši, deležje -ši/vši (samo iz določenega števila glagolov).

1.- ati	delati
2.- eti	verjeti
3.- iti	krožiti
4.- K -ti	plesti (koren besede se konča na konzontant)
5.- V -ti	piti (koren besede se konča na vokal)

2) **Zložene:** so oblike za čase, naklone in načine.

- a) časi: vsi časi razen sedanjika so zloženi
- b) pogojnik
- c) trpnik

Neosebne glagolske oblike

* Nedoločnik / infinitiv -ti / či

- Uporaba: a) za modalnimi glagoli (marati, moči)
- b) za faznimi glagoli (začnimo, končajmo)
- c) do brezosebnih osebkov

Vloga nedoločnika v stavku - Bernarda ne zna pisati - vloga povedkovega določila.

* Namenilnik / supin -t / -č +glagol premikanja

- pogovorni kratki nedoločnik
- uporabljamo ga za glagoli premikanja ⇒ če gre za določen premik kraja ne smemo uporabljati nedoločnika, ampak namenilnik (Našega smo dali študirat).

* Glagolnik

- samostalniki, ki so dotikovno vzeti iz glagola
- neosebna, nesestavljena, nedoločna glagolska oblika - ga sklanjamo ⇒ podrejajo se samostalniškimi lastnostim
- delamo ga iz glagola z obrazili: -nje. -tje, -ba, -itev...
- izraža neko dejanje, stanje, dogajanje ali učinek nekega dejanja

- pogosto ga zvežemo v osebno glagolsko obliko

* Deležnik (kako?)

- pridevniška glagolska oblika

- sklanjamo

- upošteva spol samostalnika

- deležnik izpeljemo iz sedanjskih oblik (glagole na -ati delamo iz nedoločniške osnove pisati - pisaje)

* Deležje (kakšen)

- predvsem deležja na -e so že skoraj v vlogi prislova

- prislovna glagolska oblika

Če ločimo deležje od glavnega stavka, ga ločimo z vejico (Beroč te vrstice, se ne jezi name). Pri deležnikih te vejice ni, ker imajo ponavadi vlogo prilastka, razen če je deležnik desno od povedi, gre za pristavek (Dvorana je okrašena s slikami, predstavljajčimi letne čase.).

PRISLOV

- polnospomenska besedna vrsta

- zaznamuje okoliščine in lastnosti glagolskega dejanja

- je nepregibna besedna vrsta

- nimajo posebnih oblik za osebo (kje si hodil) ali sklon

Okoliščine so:

krajevne	Krajevni prislov	Kje?, Kod?
časovne	Časovni prislov	(do) Kdaj?
vzročne	Vzročni prislov	Čemu? Zakaj?
mera	Prislov mere	Koliko? Kolikič?
način	Načinovni prislov	Kako?

Pregiben je le načinovni in krajevni prislov oziroma jih lahko stopnjujemo (Stopnjujemo tiste prislove, ki so nastali iz pridevnika. Ti so največkrat prislovi načina ali časa.).

Primeri: dobro ⇒ boljše ⇒ najboljšo, blizu ⇒ bliže ⇒ najbližje

Prislov je običajno ena sama beseda (zvečer...)

Vloga v stavku: **Zvečer** sem prišel **domov** ⇒ vloga prislovnih dločil

Včeraj zvečer... ⇒ vloga prilastka

Zaimenski prislovi: Iz vprašalnic Kdaj?, Kje?,... tvorimo zaimenske prislove

npr.: poljubnostni: Kjerkoli, kadarkoli.

POVEDKOVNIK / PREDIKATIV

- je polnospomenska besedna vrsta, vendar ne znajo določiti njenega pomena.

- skladijska vloga: povedkovo določilo (To vam (ni) nič mar)

Nepolnospomenski glagoli " potrebujejo " še eno besedo ⇒ povedkovo določilo primer: To mi **ni vseč**.

- lahko jih stopnjujemo skupaj s prislovi: (naj) bolj **všeč** ⇐ povedkovnik

Rada ima Matjaža - se lahko pregiba po spolu (ra, rada, rado).

- najznačilnejši povedkovniki: Treba, kos, rad všeč, žal.

- se stopnjujejo, ker so etimološko nastali iz pridevnika.